

**CUVINTE
DESPRE
ȘTEFAN CEL MARE**

Ierodiaconul Gherasim Putneanul
A. D. Xenopol
Dimitre Onciul

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înalt Prea Sfințitului PIMEN,
Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților

SFÂNTA MĂNĂSTIRE PUTNA
2007

ÎN LOC DE INTRODUCERE

Totul a început în vara anului trecut cu un concurs televizat, varianta românească a unei emisiuni difuzate cu succes și în alte țări, de pe mai multe continente. Rostul său era acela de a desemna personalitatea cea mai reprezentativă pentru un popor, în cazul nostru – *Cel mai mare român*¹. Orice telespectator care dispunea de un telefon, în rețeaua fixă sau mobilă, ori de un computer conectat la internet putea propune, putea alege. Așa s-a alcătuit o listă cu 100 de nume, din care, în cea de-a doua fază a concursului, au rămas zece. În finală, dintre cele zece, a

---

¹ V. Valentin Protopopescu, *Mari români. Povestea unui succes mediatic*, București, 2007.

fost selectat unul – **Ștefan cel Mare**. Ceea ce s-a întâmplat după anunțarea rezultatului, la 21 octombrie 2006, poate să constituie, fără doar și poate, un interesant subiect de cercetare. Depășind cu mult limitele unui joc, dar și limitele buneii cuviințe, reacțiile exprimate la diverse mese rotunde și dialoguri mai mult sau mai puțin convenționale, publicate în presă sau postate pe diverse site-uri vorbesc indirect despre nivelul de cultură, despre capacitatea de înțelegere a spiritului de competiție, despre chipul în care se trăiește o victorie sau o înfrângere.

De o parte, s-au aflat cei bucuroși, care, însă, nu au fost în stare să spună despre Ștefan cel Mare decât banalități: *că a iubit acest popor, că a făcut multe pentru țară, că a construit biserici, că i-a bătut pe turci de le-a sunat apa sub turban* și că, după un raționament stupefiant, era firesc să câștige, fiind singurul, dintre toți finaliștii, supranumit „cel Mare”. De cealaltă parte, s-au situat aceia care au privit rezultatul concursului ca pe o înfrângere personală, dacă nu chiar ca pe o ofensă națională. Lor le aparțin caracterizări precum: *sfânt afemeiat, alcoolic desfrânat, fustangiu de carieră,*

*individ bătăuș, care-și hăcuia inamicii fără prea multe formule introductive ori justificări. Cu același prilej, s-a mai spus și că Ștefan cel Mare este un mit care provine din perioada comunistă, produs al istoriei romanțate a manualelor, o poveste din manualul de istorie, un cântec de serbare. Este clar că, susținători sau adversari ai lui Ștefan cel Mare, cei care s-au pronunțat nu știu mai nimic din istoria poporului căruia îi aparțin și pe care mulți dintre ei socotesc că îl reprezintă, ba chiar cu cinste. Sub imperiul emoțiilor de moment, o persoană a lansat un panseu, cu evidentă referire și la domnia sa: *Sunt șocată că Ștefan cel Mare este cel mai mare român ! Dumnezeuule, românii chiar nu-și cunosc istoria.**

Că românii nu-și prea cunosc istoria este un adevăr trist și oarecum explicabil. Dar că nu fac nimic pentru a remedia situația este de-a dreptul grav, de neînțeles și de neacceptat. Discuțiile din timpul și de după emisiunea „Mari români”, întrebările care au circulat atunci, răspunsurile care s-au dat, judecățile care s-au emis au dovedit că foarte puțini dintre cei implicați în acest concurs sau dintre cei care au făcut comentarii legate de el s-au ostenit să răsfoiască măcar tomurile masive

publicate de Mănăstirea Putna, începând din 2003, ori revista „Analele Putnei”. Ar fi găsit în paginile acelea nu istorie romanțată, nu cântece de serbare, ci contribuții științifice serioase, lipsite de prejudecăți și clișee. Însă o cantitate așa de mare de informație este, poate, greu de digerat de cei cărora le lipsește disciplina lecturii și exercițiul critic. Pe de altă parte, cum autorii respectivelor studii și cărți sunt născuți înainte de 1989, toți ar putea fi suspectați, după logica unora, dacă nu de gândire marxistă propriu-zisă, cel puțin de apartenență la școala istoriografică de tip naționalist-comunist, despre care s-a spus că ar fi produs „mitul” Ștefan cel Mare. Se pot identifica, așadar, câteva categorii de motive pentru care românii nu citesc produsele istoriografice actuale, preferând să rămână la ceea ce știu sau cred ei că știu: fie acestea, prin conținutul lor, depășesc nivelul mediu de înțelegere, fie, prin numărul de pagini, cer o investiție prea mare de timp, fie numele autorilor nu prezintă suficiente garanții morale și de profesionalism. În toate cazurile, însă, este simptomatic faptul că, fără să fie stăpâni pe cunoștințe serioase și verificate, fără să ceară, măcar, sfatul

vreunui specialist în materie, toți s-au socotit îndreptățiți să-și spună opinia.

În aceste condiții, Centrul de Cercetare și Documentare „Ștefan cel Mare” al Sfintei Mănăstiri Putna a socotit necesar să-și completeze programele de activitate cu direcții noi. Cititorii avizați și cercetătorii în domeniu vor avea în continuare la dispoziție revista „Analele Putnei”, precum și volume noi din seria monografiilor și a culegerilor de studii, în vreme ce publicul larg va putea beneficia de tipărituri mai accesibile, de dimensiuni reduse și ai căror autori sunt mai presus de bănuiala că ar fi avut legături cu istoriografia comunistă.

Începutul îl face o broșură conținând trei *Cuvinte despre Ștefan cel Mare*, redactate în epoci diferite, de autori cu orientări și vederi deosebite, dar care, precum se va vedea, formează părți ale aceluiași întreg. Ele constituie o dovadă a faptului că, mult înainte de nașterea ideologiei comuniste și de descoperirea sau inventarea „eroilor naționali”², a existat un cult – adevărat,

---

² V., pentru aceasta, Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, ediția a IV-a, București, 2005, precum și unele dintre studiile adunate în vol. *Miturile comunismului românesc*,

profund și sincer – pentru Ștefan cel Mare, văzut ca factor de reunire a energiilor românești, ca întruchipare a virtuților unui domn desăvârșit, ca suveran ideal.

Se pare că primul dintre aceste texte a fost compus de ierodiaconul Gherasim Putneanul, în anul 1770, pentru a fi citit la Mănăstirea Putna, cu prilejul împlinirii a 300 de ani de la sfințirea ei³.

După un secol, când tot la Putna s-a organizat cea dintâi serbare națională, egumenul mănăstirii, Arcadie Ciupercovici, a citit în întregime, la 16 august 1871, textul acestui *Cuvânt de îngropare*⁴. Corespondentul „Curierului de Iași”, aflat la fața locului, aprecia compoziția drept „un model de elocință română”, care „te pătrunde până în adâncul sufletului și te farmecă prin stilul său plăcut și energic. Bună idee a avut dar

---

sub direcția lui Lucian Boia, București, 1998, și în „Caiete de antropologie istorică”, IV, 2005, 1 (7), număr tematic: *Sărbătoare, celebrare, comemorare*.

³ N. A. Ursu, *Ierodiaconul Gherasim Putneanul de la Episcopia Romanului, un scriitor căutat timp de un secol și jumătate*, în idem, *Contribuții la istoria literaturii române. Studii și note filologice*, Iași, 1997, p. 318.

⁴ *Ibidem*, p. 287.

Comitetul a-l pune în Programă, căci cel ce l-a ascultat a trebuit să mărturisească că rostirea lui a fost unul dintre momentele cele mai însemnate ale serbării”⁵. Cu o zi înainte, tânărul cărturar A. D. Xenopol – student pe atunci – rostise discursul reprodus în aceste pagini, caracterizat, în coloanele aceluiași ziar, ca „un adevărat op de elocință”, astfel încât „nu-i de mirare dacă mintea fiecăruia era fixată, cu toată puterea, asupra pasagelor instructive ce se desfășurau într-însul, asupra învățăturilor potrivite ce oratorul făcea să se reflecteze din faptele lui Ștefan cel Mare, asupra stării noastre de față”⁶.

Mai apoi, la 1904, când s-au comemorat patru veacuri de la trecerea lui Ștefan cel Mare în lumea dreptilor, istoricul D. Onciul a rostit, de asemenea la Putna, discursul reluat în volumul de față⁷, iar *Cuvântul de îngropare* a fost reeditat, sub forma unei broșuri, probabil de I. Bianu⁸. În ceea ce privește cuvântarea, s-a remarcat că „verbul lui D. Onciul poartă în el mesajul speranței

---

⁵ Anghel Popa, *Serbările naționale de la Putna*, Câmpulung Moldovenesc, 2004, p. 69-70.

⁶ *Ibidem*, p. 66.

⁷ *Ibidem*, p. 114.

⁸ N. A. Ursu, *op. cit.*, p. 290.

unui popor, expus și de A. D. Xenopol, în preajma aceluiași mormânt, în 1871”⁹.

Toate cele trei produse oratorice, elaborate într-o continuitate de eforturi, arată ce a însemnat, de fapt, Ștefan cel Mare pentru români în general, și nu numai pentru aceia care locuiesc la răsărit de Carpați, dincoace sau dincolo de Prut. Nici când, până în zilele noastre, vreun cărturar, vreun patriot, vreun gânditor român nu a găsit, în vocabularul său, cuvinte de osândă pentru acest personaj al istoriei noastre, ci din contra: ori de câte ori a fost de indicat un reper în trecutul românesc, identificarea lui a venit de la sine – Ștefan cel Mare. În 1905, N. Iorga îl numea, fără echivoc, „românul cel mai mare și mai deplin, pe care [...] ni l-a hărăzit soarta”¹⁰. Două decenii mai târziu, în 1924, după ce România își reîntregise hotarele istorice, în cadrul unei anchete publicate în „Săptămâna muncii intelectuale și artistice”, la întrebarea referitoare la cea mai mare personalitate a neamului românesc din trecut, răspunsurile au fost: 1. Ștefan cel

---

⁹ Anghel Popa, *op. cit.*, p. 114.

¹⁰ N. Iorga, *Neamul românesc din Bucovina*, București, 1905, p. 129–130.

Mare; 2. Alexandru Ioan Cuza; 3. Tudor Vladimirescu¹¹. Apoi, în 1941, la vreme de cumpănă, istoricul P. P. Panaitescu scria în închisoarea unde fusese trimis pentru ideile sale politice: „Dacă o personalitate a fost vreodată reprezentativă pentru țară, atunci, desigur, Ștefan a fost aceea [...]. Destinul unui neam este, de obicei, împlinit de mari forțe anonime și rareori de mari personalități care-l întruchipează: una din ele este Ștefan cel Mare, omul din Moldova”¹². A trebuit, oare, să-și regăsească poporul român libertatea de gândire și de exprimare, după decenii de dictatură, pentru ca mărturisirea unui crez, care a fost și al înaintașilor, să devină rușinoasă ?!

Ar fi, desigur, o iluzie să credem că tipărirea volumului de față va duce la o creștere spectaculoasă a interesului semenilor noștri față de istoria națională. Firește că, la o probă precum aceea a concursului „Mari români”, despre Ștefan cel Mare s-ar spune tot aceleași lucruri: că a avut multe soții,

---

¹¹ „Historia”, VII, 2007, nr. 63, p. 31.

¹² P. P. Panaitescu, *Ștefan cel Mare. O încercare de caracterizare*, în vol. *Ștefan cel Mare și Sfânt. Portret în istorie*, Sfânta Mănăstire Putna, 2003, p. 30-31.

încă și mai multe iubite, că a umplut țara de copii nelegitimi, că bea vârtos. Însă, cel puțin, nu se va mai putea pretinde că ceea ce se oferă spre lectură publicului larg sunt doar povești din manuale și mituri produse de propaganda comunistă. Dacă nu ne vom cunoaște trecutul, dar vom emite în continuare păreri despre el, vom ajunge în situația paradoxală de a fi o națiune – probabil singura din Europa – căreia îi este rușine de proprii eroi¹³.

(M.M.Sz., Șt.S.G.)

Miercurea Mare 2007, Iași

---

¹³ La concursurile similare celui organizat de Televiziunea Română, rezultatele au fost în mod vădit în favoarea personalităților istorice, a eroilor mai apropiați sau mai îndepărtați de vremurile noastre: în Cehia – regele Carol al IV-lea (1316–1378); în Finlanda – președintele Carl Gustaf Emil Mannerheim (1867–1951); în Marea Britanie – premierul Winston Churchill (1874–1965); în Germania – cancelarul Konrad Adenauer (1876–1967); în Franța – președintele Charles de Gaulle (1890–1970); în Canada – premierul Tommy Douglas (1904–1986); în Statele Unite ale Americii – președintele Ronald Reagan (1911–2004); în Africa de Sud – președintele Nelson Mandela (n. 1918); în Olanda, omul politic Pym Fortuyn (1948–2002).

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Primul volum de *Cuvinte despre Ștefan cel Mare* adună laolaltă trei texte, toate citite la Putna, cu prilejul unor evenimente însemnate, dar care, în ciuda legăturii evidente dintre ele, nu au fost niciodată publicate împreună.

Cuvântul de îngropare a fost tipărit mai întâi de Mihail Kogălniceanu, la 1841, și apoi, într-o ediție științifică, de N. A. Ursu, în 1990: Ierodiaconul Gherasim Putneanul (†), *Cuvânt de îngropare, ce să zice grecește epitaŋion, vechiului Ștefan voievod al 5-le, domnul Țării Moldovii, cel ce s-au numit Mare, pentru marile vrednicii și vetejii ale sale*, ediție și studiu istorico-literar de N. A. Ursu, extras din „Mitropolia

Moldovei și Bucovinei”, LXVI, 1990, 4, 17 p. Editorul l-a însoțit de următoarea notă: „Reproducem textul *Cuvântului de îngropare* după ms. rom. 1667 de la Biblioteca Academiei Române, una din copiile executate de Antohi Sion, în anul 1806, după o altă copie, a logofătului Grigoraș de la Mitropolia din Iași. În felul acesta, punem la dispoziția celor interesați un text mai apropiat de forma lui inițială, căci M. Kogălniceanu, editându-l în anul 1841, a introdus în el numeroase modificări, mai ales de ordin fonetic, modernizându-l. Pentru înțelegerea exactă a unor cuvinte din acest text care au sensuri vechi sau populare, mai puțin cunoscute publicului larg de astăzi, am întocmit la sfârșitul lui un mic glosar”. Cu privire la autor, v. N. A. Ursu, *Un scriitor român necunoscut din secolul al XVIII-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, XXIII, 1, 1986, p. 239-254; idem, *O bijuterie a literaturii noastre vechi*, în „Mitropolia Moldovei și Bucovinei”, LXVI, 1990, 4, p. 126-150; idem, *Ierodiaconul Gherasim Putneanul de la Episcopia Romanului, un scriitor căutat timp de un secol și jumătate*, în idem, *Contribuții la istoria literaturii române. Studii și note filologice*, Iași, 1997, p. 285-

319. Pentru manuscrisul 1667, v. Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești. B.A.R. 1601-3100*, II, București, 1983, p. 30-31, nr. 1667. Despre logofătul Grigoraș de la Mitropolia Moldovei, v. Ștefan S. Gorovei, *Un cărturar uitat: logofătul Grigoraș*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A. D. Xenopol»”, XXIII, 2, 1986, p. 681-698, reluat în idem, *Între istoria reală și imaginar. Acțiuni politice și culturale în veacul XVIII*, Iași, 2003, p. 43-60. Referitor la cercul de cărturari căruia îi aparțineau logofătul Grigoraș, Antohi Sion și ierodiaconul Gherasim Putneanul, v. Maria Magdalena Székely, *Conspirateurs et „initiés” dans la Moldavie du XVIIIe siècle*, în „Revue des Études Roumaines”, XIX-XX, 1995-1996, p. 274-275.

Cuvântarea lui A. D. Xenopol a fost publicată¹ mai întâi în revista „Convorbiri Literare”, V, 1871, nr. 12, p. 186-192, în ziarele „Românul”, XV, 1871, 24 august, p. 722-723, 25 august, p. 726-727, și „Poporul”, I, 1871, nr. 3, p. 2-3, nr. 4, p. 3-4, și, în sfârșit, sub

---

¹ Pentru reproducerile fragmentare, v. Al. Zub, *A. D. Xenopol. Biobibliografie*, București, 1973, p. 313.

forma unei broșuri, având pe copertă următoarele indicații: „*Cuvântare festivă rostită la serbarea națională pe mormântul lui Ștefan cel Mare în 15 (27) august 1871, de A. D. Xenopol. Prețul un sorocovăț rusesc. Profitul în folosul fondului pentru ridicarea unui monument lui Ștefan cel Mare. (Reproducțiunea este oprită.) Iași, 1871, Tipografia Societății Junimea*”.

Discursul lui Dimitre Onciul a apărut într-o broșură cu titlul: *Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul. Două cuvântări comemorative*, cu un proiect din 1864 relativ la capul lui Mihai Viteazul, comunicat de Gh. Adamescu, București, Atelierele Grafice I. V. Socec, Strada Berzei 59, 1904. Coperta mai conține și precizarea: „Se vinde în folosul fondului pentru ridicarea unui monument funerar lui Mihai Viteazul în Mănăstirea Dealul”. Din această broșură, a fost reprodus mai târziu doar cuvântul despre Mihai Viteazul, în Dimitre Onciul, *Studii de istorie*, studiul introductiv, îngrijire de ediție și note de Aurelian Sacerdoțeanu, București, 1971, p. 202-224.

SUMAR

În loc de introducere	5
Notă asupra ediției	15
Ierodiacon Gherasim Putneanul, <i>Cuvânt de îngropare, ce să zice grecește epitafion, vechiului Ștefan voievod al 5-le, domnul Țării Moldovii, cel ce s-au numit Mare, pentru marile vrednicii și vetejii ale sale .....</i>	19
A. D. Xenopol, <i>Cuvântare festivă rostită la serbarea națională pe mormântul lui Ștefan cel Mare în 15 (27) august 1871 .....</i>	54
Dimitre Onciul, <i>La centenarul al IV-lea al morții lui Ștefan cel Mare .....</i>	78
Sumar	105

